

RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI RIVOJLANISH SHAROITIDA TIJORAT BANKLARINING TRANSFORMATSIYASI

Qurbonov Abror Abdullayevich

*Ipotekabank, Menedjer,
Hududiy-korporativ mijozlar bn ishlash direksiyasi.*

Annotatsiya. Ushbu maqolada raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi sharoitida tijorat banklarining faoliyati, ularning transformatsiya jarayonlari va bank xizmatlarini modernizatsiya qilishdagi zamonaviy yondashuvlar tahlil qilinadi. Shuningdek, xalqaro tajriba asosida tijorat banklarining raqamli ekotizimga integratsiyalashuvi hamda O'zbekiston bank tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: Tijorat banklari, raqamli transformatsiya, fintech, innovatsion texnologiyalar, bank xizmatlari, onlayn banking.

XXI asrda global iqtisodiyotning barcha sohalarida yuz berayotgan tub o'zgarishlarning markazida raqamli texnologiyalar turibdi. Bugungi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari iqtisodiy taraqqiyotning asosiy drayveri sifatida e'tirof etilmoqda. Xususan, moliya-bank sektori yangi texnologiyalarni joriy etishda yetakchi yo'nalishlardan biri bo'lib, mijozlarga ko'rsatiladigan xizmatlarning sifatini oshirish, tezkorlikni ta'minlash hamda operatsion xarajatlarni kamaytirishda katta ahamiyat kasb etmoqda. Shu sababli, tijorat banklarining transformatsiyasi masalasi nafaqat ichki ehtiyoj, balki tashqi global jarayonlarning ham natijasi sifatida qaralishi lozim [1].

Raqamli transformatsiya deganda faqatgina yangi dasturlar yoki onlayn platformalarni ishga tushirish emas, balki bank faoliyatining butun boshqaruv modeli, tashkiliy tuzilmasi, xodimlar malakasi va mijozlar bilan o'zaro aloqalarini kompleks qayta ko'rib chiqish tushuniladi. Raqamlashtirish jarayonida banklar mijozlar uchun maksimal qulaylik yaratishga, ularning vaqtini tejashga va moliyaviy xavfsizlikni ta'minlashga intilmoqda. Bu jarayonda sun'iy intellekt, blokcheyn, "big data" tahlili, bulutli texnologiyalar va mobil ilovalar kabi innovatsion yechimlar asosiy vosita hisoblanadi [2].

O'zbekiston Respublikasida ham so'nggi yillarda bank tizimini raqamlashtirish bo'yicha sezilarli natijalar kuzatilmoqda. Davlat darajasida qabul qilingan konsepsiyalar, normativ-huquqiy hujjatlar va strategik dasturlar bank faoliyatida zamonaviy texnologiyalarni joriy etishni jadallashtirmoqda. Masalan, "raqamli iqtisodiyot"ni rivojlantirishga oid hukumat qarorlari asosida masofaviy bank xizmatlari, onlayn kreditlash tizimlari, elektron to'lov platformalari keng joriy

(6th international scientific and practical conference)

etilmoqda. Natijada, aholining bank xizmatlaridan foydalanish darajasi oshmoqda, naqd pulsiz hisob-kitoblar ulushi kengaymoqda hamda xalqaro moliya bozoriga integratsiya jarayoni jadallashmoqda [3-6].

Biroq, banklarning raqamli transformatsiyasi jarayonida muammolar ham uchramoqda. Jumladan, kiberxavfsizlik masalalari, mijozlarning raqamli savodxonlik darajasi, IT-infratuzilmaning modernizatsiyasi kabi muammolarni hal etish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda. Shu bois tijorat banklarining muvaffaqiyatli transformatsiyasi faqat texnologik yangiliklarni joriy etish bilangina emas, balki tashkiliy, institutsional va inson kapitalini rivojlantirish orqali ham amalga oshiriladi.

Umuman olganda, raqamli texnologiyalar bank tizimining yangi taraqqiyot bosqichiga o'tishini ta'minlamoqda. Bu jarayon banklarning samaradorligini oshirish, moliyaviy xizmatlarni ommalashtirish va iqtisodiyotning raqobatbardoshligini kuchaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli, tijorat banklarining raqamli transformatsiyasi zamonaviy davrda strategik ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida qaralmoqda.

Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi tijorat banklarining faoliyatida tub o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Ularning transformatsiyasi natijasida nafaqat xizmatlar ko'rsatish sifati oshmoqda, balki butun moliyaviy tizimning samaradorligi va raqobatbardoshligi kuchaymoqda. Ushbu jarayonni chuqur tahlil qilish banklarning kelgusi taraqqiyot yo'nalishlarini belgilashga yordam beradi.

Masofaviy bank xizmatlarining ulushi keskin oshgani kuzatilmoqda. An'anaviy tarzda bank filiallariga murojaat qilish o'rniga, mijozlar ko'proq internet banking, mobil ilovalar va elektron to'lov tizimlaridan foydalanmoqda. Masalan, O'zbekistonda 2020-yildan so'ng mobil banking foydalanuvchilarining soni bir necha barobarga ortgani kuzatilmoqda. Bu esa, banklar uchun filial tarmog'ini optimallashtirish, operatsion xarajatlarni kamaytirish va mijozlarga tezkor xizmat ko'rsatish imkonini berdi [7-9].

Tijorat banklari fintech kompaniyalari bilan integratsiyalashuv jarayonini kuchaytirmoqda. Raqamli transformatsiya sharoitida banklar va startaplar o'rtasidagi hamkorlik moliyaviy xizmatlarni diversifikatsiya qilishga xizmat qilmoqda. Masalan, mobil to'lov platformalari, mikroqarz ilovalari va onlayn sarmoya tizimlari banklar bilan hamkorlikda ishlash orqali kengroq auditoriyani qamrab olmoqda. Bu jarayon O'zbekistonda ham sezilarli bo'lib, "Payme", "Click", "Apelsin" kabi elektron to'lov tizimlari bank xizmatlari bilan integratsiyalashgan holda faoliyat yuritmoqda.

Sun'iy intellekt va "Big Data" texnologiyalarining keng qo'llanilishini qayd etish lozim. Banklar ushbu texnologiyalar yordamida mijozlarning kreditga layoqatini aniqlash, firibgarlik holatlarini oldini olish, shuningdek, individual xizmatlarni taklif etishda sezilarli natijalarga erishmoqda. Masalan, sun'iy intellekt asosida ishlab

chiqilgan “chatbot”lar mijozlarga 24/7 rejimida maslahat berish, tranzaksiyalarni kuzatish va moliyaviy mahsulotlar bo‘yicha shaxsiy tavsiyalarni taqdim etmoqda.

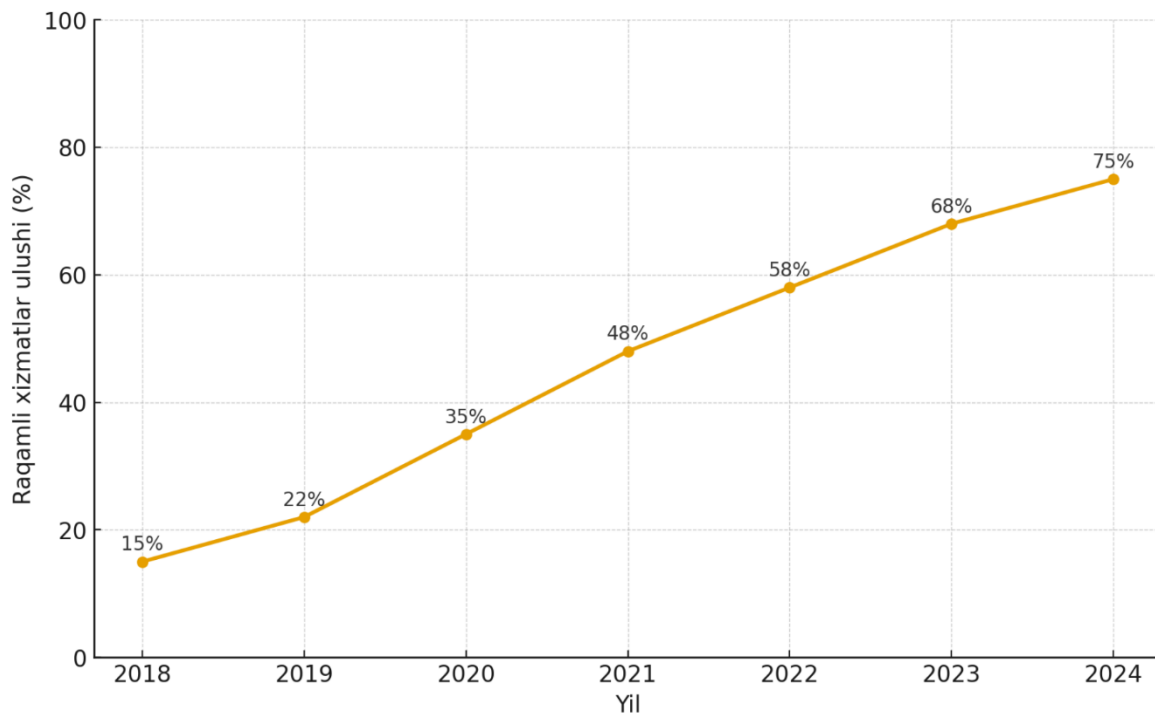
Xalqaro moliyaviy operatsiyalarda blokcheynning xavfsizlikni ta‘minlashi, xarajatlarni qisqartirishi va shaffoflikni oshirishi banklar faoliyatini modernizatsiya qilishda muhim rol o‘ynamoqda. Ayrim tijorat banklari ichki hisob-kitob tizimlarida blokcheyn asosida ishlovchi platformalarni joriy etishga harakat qilmoqda.

O‘zbekiston tajribasida ham muhim o‘zgarishlar kuzatilmoqda. So‘nggi yillarda respublika tijorat banklarida raqamli xizmatlarning ulushi oshib, naqd pulsiz hisob-kitoblar hajmi sezilarli darajada kengaydi. Statistika ma‘lumotlariga ko‘ra, elektron to‘lovlar hajmi yil sayin bir necha barobar o‘sib bormoqda. Xususan, “Humo” va “Uzcard” milliy to‘lov tizimlarining integratsiyasi aholiga qulaylik yaratdi. Shu bilan birga, xalqaro VISA va MasterCard tizimlari ham keng qo‘llanila boshladi.

Natijalar shuni ko‘rsatmoqdaki, tijorat banklarining raqamli transformatsiyasi moliyaviy inklyuziyani kengaytirishga ham katta hissa qo‘shmoqda. Oldin bank xizmatlaridan foydalanmagan aholi qatlamlari ham endilikda mobil ilovalar orqali bank xizmatlaridan foydalanmoqda. Bu jarayon aholining moliyaviy savodxonligini oshirish bilan birga, iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga xizmat qilmoqda.

Biroq, muhokama jarayonida ayrim muammolar ham aniqlanmoqda. Avvalo, kibernetika xavfsizlik tahdidlari banklarning asosiy muammolaridan biridir. Mijozlarning shaxsiy ma‘lumotlarini himoya qilish, onlayn tranzaksiyalar xavfsizligini ta‘minlash uchun katta mablag‘ va resurs talab etiladi. Shuningdek, aholining raqamli savodxonligi yetarli darajada bo‘lmagani sababli, ayrim foydalanuvchilar hali ham raqamli xizmatlardan foydalanishga ehtiyotkorlik bilan yondashmoqda. Bundan tashqari, ayrim tijorat banklarida IT-infratuzilma yetarlicha rivojlanmagani, malakali IT-mutaxassislarining yetishmasligi kabi muammolar ham mavjud [10].

Xulosa qilib aytganda, natijalar shuni ko‘rsatadiki, tijorat banklarining raqamli transformatsiyasi iqtisodiyotda innovatsion yondashuvlarni kuchaytirib, moliyaviy xizmatlar bozorida yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Muhokamalar esa ushbu jarayonning faqat ijobiy tomonlari emas, balki yechim talab qiluvchi muammolari ham borligini ko‘rsatmoqda. Kelgusida, tijorat banklari raqamli transformatsiyani chuqurlashtirish orqali mijozlarga xizmat ko‘rsatish darajasini oshirishi, xalqaro moliya tizimiga yanada integratsiyalashishi va global raqobatda o‘z o‘rnini mustahkamlashi kutilmoqda.

1-rasm. 2018–2024-yillarda O‘zbekistonda tijorat banklarida raqamli xizmatlardan foydalanish ulushining dinamikasi

Xulosa.

Raqamli texnologiyalarni jadal rivojlanishi sharoitida tijorat banklarining transformatsiyasi ularning faoliyat samaradorligini oshirish, mijozlarga xizmat ko‘rsatish sifatini yaxshilash va moliyaviy inklyuziyani kengaytirishda muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, masofaviy xizmatlarning kengayishi, fintech kompaniyalari bilan integratsiya, sun‘iy intellekt va katta ma‘lumotlar texnologiyalarining qo‘llanilishi, shuningdek blokcheyn kabi ilg‘or yechimlarning joriy etilishi bank tizimining zamonaviy qiyofasini shakllantirmoqda.

O‘zbekiston tajribasi ham ushbu jarayonning ijobiy natijalarini ko‘rsatmoqda. So‘nggi yillarda elektron to‘lovlar hajmining o‘sishi, mobil ilovalar orqali kreditlash va hisob-kitob xizmatlarining rivojlanishi bank-moliya tizimining raqobatbardoshligini oshirmoqda. Shu bilan birga, aholining bank xizmatlaridan foydalanish darajasi kengayib, moliyaviy savodxonlik bosqichma-bosqich oshib bormoqda.

Shu bilan birga, kiberxavfsizlik, mijozlarning raqamli savodxonligi va banklarning IT-infratuzilmasini modernizatsiya qilish kabi masalalar dolzarb bo‘lib qolmoqda. Bu esa transformatsiya jarayonini muvaffaqiyatli amalga oshirishda davlat siyosati, banklarning strategik yondashuvi va ilmiy-amaliy tadqiqotlarning muhimligini ko‘rsatadi.

Umuman olganda, tijorat banklarining raqamli transformatsiyasi nafaqat moliyaviy xizmatlarni yanada qulay, tezkor va xavfsiz qilishga xizmat qiladi, balki

mamlakat iqtisodiyotining barqarorligi va raqobatbardoshligini kuchaytirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Kelgusida, O‘zbekiston bank tizimi raqamli ekotizimga chuqur integratsiyalashgan holda, xalqaro tajribadan samarali foydalanib, global moliya bozorida munosib o‘rin egallashi kutilmoqda.

Adabiyotlar.

1. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2017). *Machine, platform, crowd: Harnessing our digital future*. New York: W. W. Norton & Company.
2. Arner, D. W., Barberis, J., & Buckley, R. P. (2016). The evolution of Fintech: A new post-crisis paradigm? *Georgetown Journal of International Law*, 47(4), 1271–1319.
3. Gomber, P., Koch, J.-A., & Siering, M. (2017). Digital finance and fintech: Current research and future research directions. *Journal of Business Economics*, 87(5), 537–580.
4. Tapscott, D., & Tapscott, A. (2016). *Blockchain revolution: How the technology behind bitcoin and other cryptocurrencies is changing the world*. New York: Penguin.
5. Vives, X. (2019). *Digital disruption in banking*. *Annual Review of Financial Economics*, 11, 243–272. <https://doi.org/10.1146/annurev-financial-100719-120854>
6. World Bank. (2020). *Digital financial services*. Washington, DC: World Bank.
7. Karimov, N., & Yusupov, B. (2021). Digital transformation of the banking system in Uzbekistan: Challenges and opportunities. *Central Asian Economic Review*, 23(3), 45–56.
8. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2023). *Bank tizimida raqamli texnologiyalarni joriy etish bo‘yicha yillik hisobot*. Toshkent: Markaziy bank matbuot xizmati.
9. PwC. (2020). *Retail banking 2020: Evolution or revolution?* London: PricewaterhouseCoopers.
10. Deloitte. (2022). *Digital banking maturity 2022: How banks are responding to digital disruption*. London: Deloitte Insights.